

*Ценностни аспекти на педагогическото ежедневие
Value Aspects of the Pedagogical Daily Round*

ЦЕННОСТИ И ДУХОВНО-ПРАВСТВЕНО РАЗВИТИЕ НА МАЛКИЯ УЧЕНИК

**Марияна Ешкенази, Гургана Фиданова,
Марияна Вишева, Цветанка Годжилова**
Начално училище „Отец Паусий“ – Пазарджик

Резюме. Статията е ориентирана към представяне на ценностно-хуманистичния подход в неговите аспекти, като се описват основни ценности, които се формират чрез различните видове общуване на детето в процеса на духовно-нравственото му развитие в периода от 7 до 12-годишна възраст. Дейностите, които осъществяваме с децата, в единството си изразяват идеята за хуманизиране и демократизиране на образователната среда, в която отношението ученик – ученик и учител – ученик се изграждат на основата на равнопоставеност, доверие и сътрудничество, като се насочваме към превръщането на училището в училище на личността.

Keywords: values, personality, approach, pedagogical processes, equality, cooperation, teamwork

*„На малкото дете бих дал крила,
но бих го оставил само да се научи да лети.“*

Г. Г. Маркес

Формирането на морални ценности е сред най-важните теми на нашето общество. Тема, значима не само за личността, семейството, училището, но и за обществото като цяло. Училището е координаторът със значима възпитателна роля, защото обединява всички – ученици, родители, учители, директори, гражданско общество. Обединените усилия на всички – това е начинът да се работи в период, изпълнен с промени в социалния и икономическия живот, когато обществото като цяло преживява ценностна криза, която рефлектира и върху духовно-нравственото израстване на децата. Бъдещото развитие на успешни личности с високи морални ценности, значими за съвременния бързо развиващ се и глобализиращ се свят, е възможно само със съвместните усилия на всички заинтересовани институции, насочени към духовно-нравственото израстване на нашите деца.

Светът на ценностите – това преди всичко е светът на културата в широкия смисъл на думата. В този смисъл ценностният подход в процеса на обучение

е формиране на сферата на духовна дейност на ученика, на неговото нравствено съзнание, на неговите предпочитания, на онези оценки, в които намира израз степента на духовно богатство на личността.

Въпросът за опазването и ефективността на ценностите има два съществени аспекта, с които се съобразяваме. На първо място, ценностите зависят от мощта на институциите, призвани да ги поддържат. Такива институции по традиция са семейството, църквата, училището. Вторият съществен признак за стабилността и ефективността на ценностите е тяхната способност да произвеждат личен ангажимент. Те са живи не когато са разписани в норми и са налагани със сила, а когато общността и всеки отделен човек са силно съпричастни към тях.

Училището е вековната институция за преподаване на знания и за формиране на опит. По своя замисъл модерното училище осигурява дълголетен период за социализация. През този период детето и младият човек трябва не само да овладеят определен обем от дисциплинарно разписани знания, но и да изградят своята социална основа. Да станат граждани – добре социализирани индивиди, способни да се ориентират в света, да вземат решения, да носят отговорности.

Образователната парадигма приема нова ориентация към ценностно-хуманистичния и компетентностния подход в образованието, които изискват нов поглед върху резултатите, отразяващ не единствено умственото развитие на ученика, но и личностните постижения. В образователната реалност е необходимо да се прекрачи прагът на умозрителната педагогическа теория, като се обогати методологическата ѝ основа и технологичната ориентация, за да се постигне изграждането на духовна извисеност и хуманистична сетивност у подрастващите, от които обществото ни силно се нуждае. Педагогическата насоченост към духовно-нравствено развитие на индивида налага утвърждаването на личностно ориентиран образователен модел. Модел, при който ценностното развитие на личността взема превес. Тази ориентация определя философията на ценностния подход, изразяваща се преди всичко във възприемането на образованието като ценност; ученикът като ценност; познанието като възможност за нравствено съзряване и пълноценно развитие. Ценостният подход открива нужния баланс между потребностите от постигане на стабилни учебни резултати и духовно-нравственото израстване на ученика.

Параметрите на ценностната парадигма се свързват с включването на учениците в осмислени ценностноориентирани практически дейности, изграждане на хуманна образователна среда, актуализация на традиционни национални ценности, включване на ученика в социално значими дейности, формиране у личността на добродетели.

Периодът от 7 до 12-годишна възраст – времето, в което учениците са в начален етап на основното си образование, е период на преподаване на доб-

родители. Това е най-подходящата възраст за изграждане на разбирания и възприемане на основни нравствени категории като истина, добро, зло, мир (възприеман като емоционален баланс на личността), любов, приятелство, толерантност, себепознание, екипност, респект към живота и елементите на природата. Ценностно-хуманистичният подход поставя фокуса върху цялостното ценностно изграждане на личността на ученика с неговата автономност, свобода на избор, право на личен стремеж към благоденствие, принадлежност и отговорност към множество общности и групи едновременно.

Екипът на представяния проект обединява разнопосочни педагогически въздействия, насочени към изграждане на значими за съвременното дете и обществото ценности.

Задача: независима, силна и духовно богата личност, уверена в собствените сили, съпричастна към общочовешките ценности.

Цели:

- изграждане на хуманна образователна среда в педагогическото ежедневие според индивидуалните особености на всеки ученик;
- стимулиране на учениците за включване в ценностноориентирани практически дейности;
- актуализиране на традиционните национални ценностни ориентации като чувство за съпричастност, толерантност, вежливост, патриотизъм и национална принадлежност;
- разширяване на социалния кръг на ученика чрез включването му в социално значими дейности;
- стимулиране духовния потенциал на ученика и мотивиране на неговата инициативност и креативност.

Очаквани резултати:

- утвърждаване на личностноориентиран образователен модел, при който отделният индивид се възприема като ценност;
- превръщане на детето в център на позитивно педагогическо взаимодействие, насочено към неговото интелектуално и нравствено усъвършенстване.

Изграждането на ценностна система у подрастващите е резултат от приемане на обществените ценности чрез „съпреживяването“ им. Това е начинът учениците да се убедят в тяхната значимост и да се приобщат към тях по собствено желание. Усилията са насочени към формиране на следните **ценности**:

- пълноценно развити индивидуални заложби;
- социална активност;
- сътрудничество и екипност;
- творческо отношение към учебните задачи;
- съпричастност, добронамереност, емпатия;
- родолюбие;
- трудолюбие.

Духовното общуване на детето с родителите, учителите, съучениците, приятелите, природата, изкуството, религиозната общност е форма на социално общуване, при която се осъществява обмен на чувства, представи, идеи. Формирането на посочените по-горе ценности може да се постигне чрез духовно общуване на детето с: *природата, изкуството, различните етноси, родителите, приятелите.*

Духовно общуване с природата

Общуването на детето с природата е свързано с изграждане на елементарни понятия за природните и социалните явления. То има благотворно влияние върху детските възприятия и емоции.

Вътрешното и външното озеленяване на училището, оформянето на зелени кътове в класните стаи, коридорите и двора, засаждането на млади дръвчета и цветя, грижата за тях, периодичното им обновяване, поставянето на къщички за птици – всичко това се отразява на емоционалното състояние на децата, повишава отговорността им, възприемчивостта, овладяването на нови понятия, свързани с природата, с растителния и животинския свят. За това допринасят и екскурзиите на учениците до различни природни забележителности.

Формира се емоционална стабилност, дължаща се на преживяната лична ефективност като резултат от грижата за растенията и птиците.

Общуването с природата е насочено не само към формиране на любов у децата, но и към усвояване на умения за прогнозиране на екологичните последиствия от тяхната дейност и от дейността на другите, изграждане на ориентация към опазване и защита на природната среда.

Работата в тази насока изгражда ценности като съпричастност и отговорност за собствените постъпки.

С тези идеи за екологично възпитание вече няколко поредни години в училището се организира екоревю под надслов „Красота от отпадъци“. В него творци и участници са самите ученици. С помощта на родителите и учителите те изработват красиви дрехи от отпадъчни материали, с които дефилират в двора на училището. По традиция празникът се провежда в Деня на Земята с ясното послание да съхраним планетата ни не само за себе си, а и за идните поколения.

Провежда се и обучение за разделното събиране на отпадъци със занимателните книжки на националната организация по оползотворяване на отпадъци от опаковки „Екобулпак“, чийто призив е „Да запазим България чиста за нашите деца“.

С цел насочване на вниманието на децата и родителите към темите екология и опазване на околната среда, формиране на ценности като социална значимост и отговорност към собствените действия учениците са включени в програмата „Енергийна ефективност“ и разширяват своите знания за разумното ползване на електроенергията, заедно с това творят в конкурсите на EVN

„България“ под надслов „Аз използвам електроенергията разумно“. Главната ни задача е чрез получаване на допълнителни знания за електричеството и неговото използване в ежедневието ни у децата да се изгради разбирането за разумно използване на електроенергията, запазване на енергийните източници и съхраняване на природата. Те разбират, че една социална дейност, каквато е разумното използване на електрическата енергия, е пряко свързана с глобалната за човечеството задача да се запази природата. Това формира у учениците социална активност, съпричастност и сътрудничество.

Духовно общуване с изкуството

На изкуството в начална училищна степен се гледа като на интегрално педагогическо средство, което въздейства върху подрастващата личност като източник на познание, житейски и художествен опит, вдъхновител на творческите способности. Дава се възможност на учениците за участие и се насърчават техните изяви в музикални и певчески конкурси, състезания, изложби и тържества. Чрез тях се намалява стресът и агресията и се улеснява общуването. Музиката се явява като посредник между детето, педагога и другите деца – посредник, който провокира развитието на духовно-нравствения потенциал у малкия ученик.

Освен чрез музика децата общуват и чрез изобразителното изкуство. Те се докосват до света на красивото и изящното, като творят своите произведения. Чрез заниманията с изобразително изкуство те се развиват не само като творци, но и облагородяват своите чувства. Учениците участват в конкурси като „Направи добро за Коледа“, „С очите си видях бедата“ и др., на които заемат призови места. В класните стаи и коридорите на училището се поддържат и обновяват кътове с детско художествено творчество.

Изграждането на духовната и ценностната система на учениците се постига в голяма степен и чрез общуването им с книгите и литературата за деца. Посещенията в детския отдел на библиотека „Никола Фурнаджиев“ се превръщат в празник за малките ученици. Драматизациите на откъси от произведения за деца са неразделна част от учебния процес и извънкласните дейности. По класове се постави мюзикълът „Буратино“, който съчетава музикалното, танцовото и драматичното изкуство. Издателство „Фют“ гостува в училище, като по класове се провеждат групови игри и състезания, провокиращи интереса на учениците към детската книга, празник на книгата.

Друг аспект на нравствеността, който се формира под въздействието на изкуството, е моделирането на добри обноски – неделима част от ежедневието живот в училище. За тяхното изграждане учениците се включват в драматизации, възстановки на народни празници и обичаи, сюжетно-ролеви игри. Докато се учат на добри обноски, те изграждат характер, усвоявайки ценности като толерантност, съобразяване с чувствата на другите, уважение, оправда-

ване на доверието, почтеност и тактичност, самоувереност и самоконтрол, справедливост, благородство.

Всеки народ трябва да търси днес своето достойно място в общността, като показва националните си добродетели, своята самобитност, своето родолюбие. Възстановени и обновени, народните празници и обичаи в началното училище са изключително средство за възпитание на родолюбиви чувства у децата. Водени от това разбиране, в училище се организират възстановки на народни празници. Подготовката за посрещане на Баба Марта например започва още през февруари. Децата се запознават с легендата за Баба Марта и нейните братя. Изработват мартеници, с които подреждат изложба. Окичват с мартеници дърво в двора на училището. По повод настъпването на пролетта всяка година на 22 март в двора на училището се извива най-дългото детско хоро. Какво по-голямо богатство от пролетните цветя и багри, от лазарските момински премени! Групата на лазарките възпроизвежда традицията от облеклото до песните и хорото.

Любовта към родината започва с любов към най-близкото – семейството и родния край. Затова усилията са насочени към опознаване на родния град, неговото историческо минало, забележителности, достойни граждани, дали много за родината си. Учениците посещават Етнографския музей, къщата-музей „Константин Величков“. Запознават се с живота и делото на патрона на училището „Отец Паисий“, а детските изложби са посветени на всички значими исторически дати – 1 ноември, 19 февруари, 3 март.

Формиране на ценности чрез духовно общуване на детето с различни етноси

В училището четвърта поредна година се работи върху реализацията на спечелен проект „Ромски ментори“, чиято идея е именно формирането на ценности и постигане на качествено образование за всяко дете с отчитане на неговата индивидуалност, етнокултурна идентичност, възможност и потребност. Докосвайки се до културата, традициите и живота на ученици от други етноси, с които децата общуват ежедневно, те формират у себе си съпричастност, добронамереност и емпатия. Стимулира се социалната им активност с деца с различен етнически произход. Формира се сътрудничество и екипност.

Родителите – партньори в процеса на духовно-нравствено развитие на детето

Родителите винаги са били партньори в съвместните дейности, провеждани заедно с учениците. Те участват и при организирането на екоревюто, и на изложбите от детски рисунки на тема „Моето семейство“ и „Какъв ще стана“, и при реализирането на програмата „Енергийна ефективност“, и при

провеждането на съвместен открит урок по проект „Предприемачество“ на тема „Професията в моето семейство“.

Създадените общи преживявания оказват позитивно влияние върху емоционалната сфера на детето и неговото отношение към възрастните – родители, близки, учители. Осъзнаването на собствената отговорност във възпитанието на детето е съществен обществено-социален мотив, който мобилизира родителите за активна дейност. Укрепналата естетическата близост между родители и ученици утвърждава заслуженото доверие към училището.

Формиране на ценности чрез духовно общуване на детето с приятели и учители

Изграждането на позитивна образователно-възпитателна среда е предпоставка за постигане целите на ценностно-хуманистичния подход. Тук съществено място има както иновационният модел в образователното пространство на класната стая, така и възможността за пълноценно общуване на децата с учителите, съучениците и приятелите. Важен момент при този вид общуване е организацията и провеждането на учебните часове. Усилията са насочени към утвърждаване на съвременните интерактивни образователни методи, даващи възможност на ученика да се изяви и да бъде самият себе си, както и към изграждане на отношенията ученик – ученик и учител – ученик на основата на равнопоставеност, доверие и сътрудничество. Осъществяването на целия този процес е съпроводено с приемането на харта на класа и правила за толерантност, в които учителят, учениците и родителите имат своите съвместни отговорности. За да се обезпечи усещане за съпричастност, учениците обсъждат и формулират в екипи правилата за положително ученическо поведение. Така те се приучват да спазват определени норми, да създават свои, да изграждат рефлекс за самооценка и корекция на собственото си поведение, стремят се бързо да преодолеят допуснатите слабости, без да се страхува от грешките.

Заклучение

Споделеният опит може да се приеме като успешно начало към овладяване на духовни и нравствени ценности от ученици ни. Нравствеността и духовността се формират чрез различни педагогически въздействия, чрез общуване, чрез възпитание. А възпитанието е последователност. То се осъществява с обич, то е обич. Нека не забравяме думите на Г. Г. Маркес, който казва, че би спал малко, за да мечтае повече, би продължил, когато другите спират, би се събуждал, когато другите спят, би слушал, когато другите говорят, би определял нещата не спрямо това, колко струват, а спрямо това, което означават. Ние се опитваме да дадем на малките си ученици здравите и силни криле на пробуждащата се пеперуда. Криле да мечтаят повече, воля да продължават, знание да бъдат винаги пробудени и умение да откриват ценното, да го съхраняват и защитават.

ЛИТЕРАТУРА

- Василева, Е. (2004). *Съвременното начално училище – реалност и предизвикателства*. София: изд. „Св. Кл.Охридски“.
- Василева, Е. (2007). *Детето в началното училище*. София.
- Василева, Е. (2009). *Духовно-нравственото израстване на малкия ученик*. София: Фараго.

VALUES AND SPIRITUAL - MORAL DEVELOPMENT OF THE SMALL STUDENT

Abstract. This article aims to present the value-humanistic approach in its aspects, describing the core values that are formed by different types of interaction of the child in the process of spiritual and moral development of the region in the period from 7 to 12 years old. Activities to carry out with the kids in unity express the idea of humanization and democratization of the educational environment which student-student relations and teacher-student are based on reciprocity, trust and cooperation, aimed at transforming the school into school personality.

**Mariana Echkenazi, Guergana Fidanova,
Maryana Vicheva, Tzvetanka Godjilova**

✉ Primary school "Otetz Paisii", Pazardjik
44, Konstantin Velichkov str.
e-mail: nupaisipz@abv.bg